

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26.04.2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011, ECLI:CZ:NS:2012:30.CDO.3430.2011.1

Číslo: 102/2012

Právní věta: V řízení o popření otcovství zahájeném na návrh nejvyššího státního zástupce podle § 62 zák. o rod. je soud oprávněn zkoumat zájem dítěte na popření otcovství. Rozsudek vyhlášený v řízení podle § 62 zák. o rod. nemusí zcela bezvýjimečně deklarovat soulad mezi biologickým a právním otcovstvím, ale jeho cílem je, za užití zásady nejlepšího zájmu dítěte plynoucí z ustanovení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, dosáhnout spravedlivé rovnováhy mezi jednotlivými konkurujícími zájmy dotčených osob.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 26.04.2012

Spisová značka: 30 Cdo 3430/2011

Číslo rozhodnutí: 102

Číslo sešitu: 8

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Popření otcovství, Právní domněnka, Právní úkony, Právo na soukromý a rodinný život, Určení otcovství, Vázanost soudu právním názorem

Předpisy: čl. 12 předpisu č. 104/1991Sb.
čl. 3 odst. 1 předpisu č. 104/1991Sb.
čl. 7 odst. 1 předpisu č. 104/1991Sb.
§ 100 odst. 4 o. s. ř.
§ 52 odst. 1 předpisu č. 94/1963Sb.
§ 62 předpisu č. 94/1963Sb. ve znění do 19.03.2012

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O k r e s n í s o u d ve Strakonících rozsudkem ze dne 29. 7. 2010 určil, že žalovaný 3) M. M. není otcem žalované 1) nezletilé A. M., narozené z matky – žalované 2) M. M., (výrok I). Výrokem II. rozhodl soud prvního stupně o nákladech řízení a výroky III. a IV. o znalečném znalkyň RNDr. M. L., CSc., a RNDr. M. P., Ph.D. Výrokem V. pak rozhodl o povinnosti žalovaných 2) a 3) nahradit náklady řízení státu – České republice – Okresnímu soudu ve Strakonících.

Soud prvního stupně založil své rozhodnutí na vyřešení dvou právních otázek a to, zda v řízení o popření otcovství podle ustanovení § 62 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, je soud oprávněn zkoumat zájem dítěte a zda souhlasné prohlášení rodičů (podle ustanovení § 52 odst. 1 zák. o rod.), kdy oba rodiče vědí, že biologické otcovství muže činícího prohlášení je vyloučeno, je absolutně neplatné.

Dovodil, že povinnost soudu zkoumat, zda žaloba na popření otcovství je v zájmu dítěte, plyne pro soud prvního stupně nejen z ustanovení § 62 odst. 1 zák. o rod., ale i z ustanovení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., dále jen „Úmluva o právech dítěte“, nebo „Úmluva“), přičemž úvahu o zájmu dítěte nelze redukovat na pouhý soulad biologického otcovství s právním stavem. Soud prvního stupně měl za to, že smyslem žaloby podle ustanovení § 62 zák. o rod. je nejen dosažení souladu mezi biologickým a právním otcovstvím, „nýbrž smyslem této žaloby je i odstranění právní nejistoty spočívající v tom, že za otce dítěte je na základě absolutně neplatného souhlasného prohlášení rodičů považován jiný muž“. Jinak by soud takovou žalobu musel zamítnout pro nedůvodnost, jestliže by ovšem biologický otec nežaloval na určení neplatnosti souhlasného prohlášení rodičů. Soud prvního stupně neshledal, že žaloba odporuje zájmům dítěte, neboť s ohledem na čl. 7 odst. 1 Úmluvy má žalovaná 1) mimo jiné právo znát své rodiče a právo na jejich péči. Byť žalovaná 1) má v současné době ze strany žalovaných 2) a 3) zajištěnou péči na „nepochybně velice dobré úrovni“, tak tato skutečnost sama o sobě nemůže být důvodem pro zamítnutí žaloby.

K posouzení platnosti souhlasného prohlášení rodičů podle ustanovení § 52 odst. 1 zák. o rod. soud prvního stupně uvedl, že dojde-li k souhlasnému prohlášení v situaci, kdy ženě i muži toto prohlášení činícím je zřejmé, že muž není biologickým otcem dítěte, je sledován jiný cíl než legitimace biologického otcovství a jedná se fakticky o obcházení zákona. Zákonem legitimním způsobem, jak dosáhnou zamýšleného cíle, je osvojení a nikoliv nepravdivé prohlášení otcovství. Důsledkem takového prohlášení je zhoršení právního postavení biologického otce žalované 1), o jehož otcovství nebylo ani dle tvrzení žalované 2) sporu a který se fakticky nemohl úspěšně domáhat určení otcovství k žalované 1). Souhlasné prohlášení rodičů, učiněné žalovanými 2) a 3) představuje dva jednostranné právní úkony směřující ke vzniku práv a povinností a tyto jsou učiněny v rozporu s § 39 obč. zák. a jsou tedy absolutně neplatné pro obcházení zákona. Žalovaní 2) a 3) tak nemohli platným způsobem určit otcovství žalovaného 3) k žalované 1).

Oba dílčí závěry pak soud prvního stupně formuloval do závěru, že zájem dítěte na popření otcovství podle ustanovení § 62 zák. o rod. je „dán ve všech případech, kdy souhlasné prohlášení, na jehož základě došlo k popření (správně určení) otcovství, je pro obcházení zákona absolutně neplatné“.

K r a j s k ý s o u d v Českých Budějovicích rozsudkem ze dne 16. 3. 2011 rozsudek soudu prvního stupně ve věci samé a ve výroku o nákladech řízení před soudem prvního stupně potvrdil a změnil jej ve výroku o nákladech státu; rozhodl rovněž o nákladech odvolacího řízení.

Ačkoliv soud prvního stupně takový názor v odůvodnění rozsudku nezmínil, uvedl odvolací soud, že souhlasí s právním názorem soudu prvního stupně, „že otázka posouzení zájmu dítěte je výlučným právem Nejvyššího státního zástupce a soud tyto úvahy přezkoumávat nemůže“. Odkázal přitom na usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 1. 2008, sp. zn. [III. ÚS 1506/07](#), z něhož má tento názor vyplývat. Odlišně od soudu prvního stupně má odvolací soud za to, že zájem dítěte tak, jak o něm hovoří ustanovení § 62 odst. 1 zák. o rod., je rozhodující pouze při úvahách Nejvyššího státního zástupce směřujících k rozhodnutí, zda žalobu o popření otcovství podá. Je-li taková žaloba podána, je nutno v řízení postupovat věcně a zkoumat pouze to, zda žalovaný 3) je či není otcem žalované 1). Dodal, že i kdyby jeho právní názor v tomto směru nebyl správný – a zájem dítěte na popření otcovství by bylo nutno zkoumat i v průběhu řízení před soudem – nemá přesto „nejmenších námitek“ proti tomu, jak tento zájem soud prvního stupně posoudil.

Proti rozsudku odvolacího soudu podali žalovaní 2) a 3) (dále též „dovolatelé“) dovolání. Namítají nesprávné právní posouzení věci a za otázku zásadního právního významu označují, zda jsou soudy oprávněny, resp. povinny v řízení podle ustanovení § 62 zák. o rod. zkoumat zájem dítěte, či zda se v daném řízení omezí toliko na zjišťování biologického otcovství. Za „netradiční“ považují spojení úvahy o zájmu dítěte za situace, kdy soud dochází k závěru o absolutní neplatnosti právního úkonu.

Tyto dvě úvahy by pak bylo možné dovést do takového důsledku, že jakýkoliv jiný absolutně neplatný právní úkon, byl-li by v zájmu dítěte, by vlastně platným být mohl, resp. by s neplatností nebyly spojeny následky právní úpravou předvídané. Názor odvolacího soudu, že zájem dítěte na popření otcovství zkoumá toliko nejvyšší státní zástupce, považují dovolatelé za nesprávný a odkazuje-li odvolací soud na výše uvedené usnesení Ústavního soudu, pak se dovolatelé domnívají, že tato teze z předmětného usnesení vůbec nevyplývá. Za „nesprávný, zmatečný a nedostatečně odůvodněný“ považují odvolacím soudem převzatý názor soudu prvního stupně o aplikaci čl. 7 odst. 1 Úmluvy (každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud je to možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči). Mají za to, že v řízení o žalobě podané podle ustanovení § 62 zák. o rod. je nezbytně nutné zabývat se zájmem dítěte, a to na základně pečlivě zjištěného skutkového stavu. Jsou-li úvahy soudů obou stupňů vedeny aplikací čl. 7 odst. 1 Úmluvy, a to ve vztahu k právu dítěte znát své rodiče a k právu na jejich péči, pak je nepochybně nutné se v každém jednotlivém případě zabývat zjištěním, jakého charakteru a jak kvalitní péče ze strany toho kterého rodiče se má dítěti dostat. Jedině na základě velmi podrobného a komplexního zjištění je možné řádně aplikovat tuto část Úmluvy. Navrhli proto, aby dovolací soud napadený rozsudek odvolacího soudu zrušil a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení.

Žalobce ve vyjádření k dovolání uvedl, že dovolateli označená právní otázka nemá zásadní právní význam, neboť to, že podle praxe obecných soudů je zkoumání zájmu dítěte věcí jen nejvyššího státního zástupce, konstatoval opakovaně Ústavní soud (např. v usnesení ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. II ÚS 377/08, a v usnesení ze dne 17. 1. 2008, sp. zn. [III. ÚS 1506/07](#)). Navrhl proto, aby dovolání bylo odmítnuto.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) věc projednal podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění účinném od 1. 7. 2009, a po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno oprávněnou osobou (účastníkem řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř., se nejprve zabýval otázkou přípustnosti dovolání.

Dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští (§ 236 odst. 1 o. s. ř.).

Dovolání je přípustné proti rozsudku odvolacího soudu a proti usnesení odvolacího soudu, jimiž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé [§ 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř.], jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl ve věci samé jinak než v dřívějším rozsudku (usnesení) proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil [§ 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř.], nebo jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. a jestliže dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam [§ 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.].

Podle § 237 odst. 2 písm. b) o. s. ř. dovolání podle odstavce 1 není přípustné ve věcech upravených zákonem o rodině, ledaže jde o rozsudek o omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, o určení (popření) rodičovství nebo o nezrušitelné osvojení.

Žalovaní 2) a 3) dovoláním napadají rozsudek odvolacího soudu, jímž byl potvrzen rozsudek soudu prvního stupně ve věci samé. Podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. dovolání není přípustné, a to již proto, že ve věci samé nebylo soudem prvního stupně vydáno rozhodnutí, které by bylo

odvolacím soudem zrušeno. Dovolání žalovaných 2) a 3) proti rozsudku odvolacího soudu tedy může být přípustné jen při splnění předpokladů uvedených v ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.

Rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam ve smyslu ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. zejména tehdy, řeší-li právní otázku, která v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo která je odvolacími soudy nebo dovolacím soudem rozhodována rozdílně, nebo řeší-li právní otázku v rozporu s hmotným právem [§ 237 odst. 3 o. s. ř.].

Dovolací soud je při přezkoumání rozhodnutí odvolacího soudu zásadně vázán uplatněnými dovolacími důvody (srov. § 242 odst. 3 o. s. ř.); vyplývá z toho mimo jiné, že při zkoumání, zda napadené rozhodnutí odvolacího soudu má ve smyslu ustanovení § 237 odst. 3 o. s. ř. ve věci samé po právní stránce zásadní právní význam, může posuzovat jen takové právní otázky, které dovolatel v dovolání označil.

Přípustnost dovolání podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. není založena již tím, že dovolatel tvrdí, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu má ve věci samé po právní stránce zásadní význam. Přípustnost dovolání nastává tehdy, jestliže dovolací soud za použití hledisek, příkladmo uvedených v ustanovení § 237 odst. 3 o. s. ř., dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu ve věci samé po právní stránce zásadní význam skutečně má.

V projednávané věci odvolací soud řešil otázku, zda v řízení o popření otcovství podle ustanovení § 62 zák. o rod. je soud oprávněn zkoumat zájem dítěte na popření otcovství. Tato právní otázka dosud nebyla v rozhodování odvolacího soudu vyřešena. Protože dovolatelé namítají nesprávné vyřešení této otázky a protože posouzení této otázky bylo pro rozhodnutí projednávané věci významné (určující), představuje napadený rozsudek odvolacího soudu rozhodnutí, které má po právní stránce zásadní význam. Dovolací soud proto dospěl k závěru, že dovolání žalovaných 2) a 3) proti rozsudku odvolacího soudu je podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. přípustné.

Po přezkoumání rozsudku odvolacího soudu ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř., které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), Nejvyšší soud dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné.

Podle ustanovení § 52 odst. 1 zák. o rod. se za otce jinak považuje muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů učiněným před matričním úřadem nebo soudem.

Podle ustanovení § 62 odst. 1 zák. o rod., ve znění účinném do 19. 3. 2012, uplynula-li lhůta stanovená pro popření otcovství jedním z rodičů, může nejvyšší státní zástupce, vyžaduje-li to zájem dítěte, podat návrh na popření otcovství proti otci, matce a dítěti.

Oprávnění generálního prokurátora popřít po uplynutí propadných lhůt otcovství proti otci, matce a dítěti přineslo do českého právního řádu ustanovení § 280 odst. 2 zákona č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád). Toto oprávnění mohlo být užito jen, „měl-li generální prokurátor za to, že toho vyžaduje obecný zájem“. Tento zájem však soud nepřezkoumával (srov. stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 10. 5. 1981, sp. zn. Cpj 228/81). Jednalo se o výjimečné opatření k odstranění nesouladu právních vztahů se vztahy faktickými, které nemělo být použito tam, kde to obecný zájem naléhavě nevyžadoval, a kdy do rodinných vztahů neměla být vnášena nejistota. Naopak uváženým zásahem generálního prokurátora se rodinné vztahy měly spíše upevnit. Odpovídající ustanovení pak bylo zařazeno i do zákona o rodině (podle ustanovení § 62 odst. 1 zák. o rod. ve znění účinném do 31. 7. 1998, uplynula-li lhůta stanovená pro popření otcovství jednomu z rodičů, mohl generální prokurátor, vyžadoval-li to zájem společnosti, podat návrh na popření otcovství proti otci, matce a dítěti), přičemž novelou zákona o rodině provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. byl výraz „zájem společnosti“ nahrazen slovy „zájem dítěte“ a výraz „generální

prokurátor“ výrazem „nejvyšší státní zástupce“ (srov. též Milana Hrušáková a kolektiv, Zákon o rodině, 4. vydání. Praha 2009, str. 294).

Čerpá-li žalobce závěr o nepřijatelnosti zkoumání zájmu dítěte soudem z usnesení Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. [II. ÚS 377/08](#), pak přehlíží, že z něj lze seznat spíše kritiku takového názoru, neboť „Ústavní soud by se v této věci snad mohl meritorně angažovat, ale pouze v důsledku přímo soudního řízení vedeného v této věci stěžovatelem. V takovém případě by bylo otázkou, nakolik je nezbytné či přiměřené s ohledem na zájem dítěte a jeho rodičů, případně širší rodiny, že je posuzování zájmu dítěte v uvedeném směru svěřeno nejvyššímu státnímu zástupci a nikoliv přímo soudu na návrh prve uvedených osob. Na podkladě posuzované ústavní stížnosti nemá Ústavní soud možnost na tomto stavu nic změnit, protože problematičnost nespočívá v přiznání popěrného práva nejvyššímu státnímu zástupci podle § 62 odst. 1 zák. o rod., nýbrž v časovém omezení popěrného práva rodičů podle § 61 zák. o rod.“.

Obstát v tomto směru nemůže ani poukaz odvolacího soudu na část odůvodnění usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 1. 2008, sp. zn. [III. ÚS 1506/07](#), podle něhož „ani případný exces Nejvyššího státního zastupitelství ze zásad ovládajících vystupování (jednání) státního orgánu v právním státě nemůže znamenat, že by mohl být otevřen věcný spor o zájem dítěte, neboť tato podmínka postupu podle § 62 odst. 1 zák. o rod. je ve výlučné hodnotící sféře Nejvyššího státního zastupitelství (ani obecný soud rozhodující o již podané žalobě jej nemůže samostatně posuzovat, natožpak dospět k jinému závěru, resp. na tomto základě žalobu zamítnout“). Tento dílčí závěr vyslovený v nemeritorním usnesení má povahu tzv. obiter dictum, vysloveného nad rámec řešené věci a obecné soudy proto nezavazující (srov. náleze ze dne 13. 11. 2007, sp. zn. [IV. ÚS 301/05](#) podle něhož usnesení nejsou považována za závazná ani pro Ústavní soud, ani za obecně precedenčně významná). Také v nálezu ze dne 13. 9. 2007, sp. zn. [I. ÚS 643/06](#), Ústavní soud uvedl, že „jeho usnesení nejsou závazná erga omnes a i když je ústavní stížnost odmítnuta jako zjevně neopodstatněná plénem, nebrání to pozdějšímu vyhovění senátním nálezem v obdobné právní otázce. Účelem řízení o ústavní stížnosti je ochrana základních práv či svobod, což se promítá i do povahy a obsahu odmítacích usnesení, které plní mj. funkci jistého procesního ventilu uvolňujícího rozhodovací kapacitu, a rozhodně nemůže poskytovat alibi pro orgány veřejné moci, které však kvazimeritorní (a často i nemeritorní) rozhodnutí soudů chránících základní práva, takto užívají – jako potvrzení svých právních názorů.“

Závěr vyjádřený ve stanovisku Nejvyššího soudu ze dne 10. 5. 1981, sp. zn. Cpj 228/81 [„Jestliže lhůta k popření otcovství jednomu z oprávněných, popřípadě oběma uplyne, může generální prokurátor, za předpokladu, že to vyžaduje zájem společnosti (tento zájem však soud nepřezkoumává)“...] je s ohledem na vývoj, kterým prošel český právní řád, nepoužitelný.

V první řadě se uvedený závěr vztahoval k závěru generálního prokurátora o „zájmu společnosti“, zatímco současná právní úprava umožňuje nejvyššímu státnímu zástupci podat návrh na popření otcovství jen „vyžaduje-li to zájem dítěte“. Jde tedy o hledisko zcela odlišné a mající zcela jiný obsah.

Při posuzování obsahu pojmu „zájem dítěte“ je třeba vycházet – jak správně uvedl již soud prvního stupně – rovněž z Úmluvy o právech dítěte, neboť v České republice jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament ČR souhlas a jimiž je Česká republika vázána, součástí právního řádu (čl. 10 Ústavy ČR). Zvláštní postavení mezi nimi mají mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, které tvoří součást českého ústavního pořádku se všemi důsledky z toho plynoucími. Do kategorie těchto smluv bezesporu patří též Úmluva o právech dítěte.

S ohledem na výslovné znění čl. 3 odst. 1 Úmluvy (Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnymi orgány) není rozumného důvodu se domnívat, že soudy,

povolané především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům (čl. 90 Ústavy České republiky), by měly být prostřednictvím ustanovení § 62 odst. 1 zák. o rod. vyloučeny ze zkoumání zájmu dítěte na popření otcovství v řízení zahájeném k návrhu nejvyššího státního zástupce. Takovýto závěr tedy nejenže neplyne ze znění ustanovení § 62 odst. 1 zák. o rod., ale neplyne ani z judikatury Ústavního soudu.

Nejlepší zájem dítěte v procesním významu zahrnuje rozhodovací činnost soudu, která v konkurenci často protichůdných zájmů účastníků řízení zvažuje a přední význam přiznává zjištěnému zájmu dítěte s cílem dosáhnout pro dítě stabilního a dlouhodobého řešení. Takto požadovaného uspořádání vztahů je možné nastolit toliko závazným rozhodnutím orgánu státní moci oprávněným autoritativně rozhodovat o právech, právech chráněných zájmech či povinnostech. Tím však nejvyšší státní zástupce není. Je totiž třeba striktně odlišovat právo podat návrh na zahájení řízení a právo o tomto návrhu autoritativně rozhodnout. Zatímco právo podat návrh na zahájení řízení náleží po uplynutí lhůty stanovené v § 61 odst. 1 a 2 zák. o rod. nejvyššímu státnímu zástupci, právo autoritativně rozhodnout o právech a povinnostech konkrétních osob náleží výlučně soudu. Nejvyšší státní zástupce tak pouze zvažuje, zda jsou naplněny předpoklady pro to, aby realizoval své oprávnění (a podal žalobu), vlastní rozhodnutí o tom, co je v zájmu dítěte přísluší výlučně soudu (srov. obdobně usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 4. 2006, sp. zn. [IV. ÚS 158/06](#)).

Posuzování nejlepšího zájmu dítěte v řízení podle ustanovení § 62 zák. o rod. není dílčí složkou rozhodovací činnosti (která by náležela výlučně nejvyššímu státnímu zástupci), ale její podstatou, což plyne i ze vzájemné provázanosti čl. 3 a čl. 12 Úmluvy. Zásada nejlepšího zájmu dítěte nemůže být vnímána izolovaně od ostatních obecných zásad Úmluvy, mezi něž je třeba počítat zákaz diskriminace jakéhokoliv druhu (čl. 2 Úmluvy), právo na život (čl. 6 Úmluvy) a participační právo dítěte (čl. 12 Úmluvy). Pozornost si zaslouží zejména vztah mezi čl. 3 a čl. 12 podle něhož (první odstavec) státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Podle čl. 12 odst. 2 Úmluvy za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství. Prvně uvedená zásada stanoví za cíl dosažení nejlepšího zájmu dítěte, zatímco druhá poskytuje způsob, jakým jej lze dosáhnout. Jinak řečeno, nelze usuzovat, že rozhodnutí bude v nejlepším zájmu dítěte, jestliže požadavek čl. 12, objektivně vzato, nebude naplněn. Zjištění názoru dítěte v soudním řízení zákonodárce svěřil soudu (§ 100 odst. 4 o. s. ř.). Nejvyšší státní zástupce navíc nemá k dispozici ani přibližné vodítko k posouzení toho, co je v zájmu dítěte. Pro závěr o nejlepším zájmu dítěte v hmotněprávním smyslu tak má navíc soud i lepší podmínky.

Sama Úmluva zásadu „nejlepšího zájmu dítěte“ (best interests of the child) nedefinuje. Ustanovení čl. 3 Úmluvy je Výborem pro práva dítěte OSN řazeno mezi čtyři obecné zásady, které se stávají základními vodítky pro výklad, aplikaci a implementaci ostatních smluvních norem (srov. D., Jílek, Práva dítěte v kontextu, in Studie o právech dítěte, Brno, 2011, str. 56). Zrodilo se v procesu soudního rozhodování a sousloví „nejlepší zájem dítěte“ může proto označovat závazné uvážení soudů, když rozhodují o zaopatření, péči, pomoci či ochraně, jež nejlépe slouží dítěti (srov. Determining the Best Interests of the Child: Summary of State Laws. Child Welfare Information Gateway. Washington, 2010, str.2). Procesní charakter této zásady se zřetelně projevuje i ve směrnici vypracované Úřadem vysokého komisaře pro uprchlíky (UNHCR), která popisuje určování nejlepšího zájmu jako formální proces s přísnými procesními zárukami, jenž má určit nejlepší zájem dítěte pro účely obzvláště důležitých rozhodnutí týkajících se dítěte, umožňující odpovídající účast dítěte bez jakékoli formy diskriminace, zapojení do rozhodovacího procesu odborníky na příslušné

oblasti, hledání rovnováhy mezi všemi relevantními faktory a vyhodnocení nejlepší alternativy.

Uvedená zásada plní funkci vyvažování (poměřování) v kolizích mezi konkrétními lidskými právy, zprostředkovává řešení konfliktů mezi takovými subjektivními právy a to přirozeně včetně práv dítěte (srov. M. Freeman, "Article 3. The Best Interests of the Child", in: A. Alen, J. Vande Lanotte, E. Verhellen, F. Ang, E. Berghmans and M. Verheyde (Eds.) A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child (Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2007, str. 32). K pochopení obsahu této zásady je třeba vzít v úvahu, že čl. 3 odst. 1 Úmluvy vyžaduje, aby nejlepší zájem dítěte byl „předním“ hlediskem při jakékoliv rozhodovací činnosti týkající se dětí. Z užití výrazu „přední“ (primary) a nikoliv „prvořadý“ (paramount) je dovozováno, že nejlepší zájem dítěte má být mezi jinými zájmy zvažován na prvním místě a má mu být dán větší význam než jiným zájmům, nemusí mít nicméně za všech okolností absolutní prioritu (srov. M. Freeman, opus cit., str. 62). Rozhodování třetích osob o nejlepších zájmech dítěte vychází z uspokojení základních potřeb dítěte (výživa, bydlení, zdraví), jeho rozvoje, názorů a přání dítěte, totožnosti dítěte, citového spojení, jeho zdraví, bezpečí, ochrany, zaopatření, péče, soudržnosti rodiny, trvalosti domova, vazeb dítěte na kamarády, ze školních vztahů, rizik náhradní péče, kulturního pozadí či náboženské víry. Samotné rozhodnutí pak musí sledovat cíl stabilního a nikoliv přechodného řešení, které sleduje skutečně dlouhodobé zájmy dítěte (srov. Determining the Best Interests of the Child: Summary of State Laws. Child Welfare Information Gateway. Washington, 2010, str.2). Preambule Úmluvy pak prohlašuje, že státy které jsou smluvní stranou této úmluvy uznávají, že v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění.

Již v rozsudku ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. [21 Cdo 298/2010](#) Nejvyšší soud vyslovil, že v řízení o popření a následném určení otcovství je třeba přihlížet k nejlepšímu zájmu dítěte, jímž je soulad mezi biologickým, právním a sociálním rodičovstvím, tedy mezi rodičovstvím založeným biologickými vazbami mezi dítětem a poskytovatelem genetického materiálu (biologické rodičovství), rodičovstvím, kde rodič vykonává péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví a o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj (sociální rodič), a rodičovstvím založeném na právních domněnkách, kdy rodičem je ten, koho zákon za rodiče dítěte považuje (právní rodičovství); není-li tento soulad dobře možný, je třeba s ohledem na konkrétní okolnosti případu uvážit, který z uvedených aspektů rodičovství převažuje. I když se výše uvedený závěr vztahoval k řízení podle § 57 zák. o rod., kde otcovství právního otce bylo založeno tzv. první domněnkou otcovství podle § 51 odst. 1 zák. o rod., není legitimního důvodu, proč by se takový závěr neměl vztahovat i na řízení podle ustanovení § 62 zák. o rod. Oběma situacím je shodně nadřazena obecná zásada nejlepšího právního zájmu dítěte, projevující se jako přední hledisko v hledání vyváženého řešení při zvažování protichůdných zájmů dotčených osob.

V této souvislosti je třeba přihlídnout i k judikatuře Evropského soud pro lidská práva ve Štrasburku (dále jen „ESLP“), neboť v přezkoumávané věci je z hlediska uvažovaného dosahu soudního rozhodnutí dotčeno právo nezletilé a žalovaných na jejich rodinný život ve smyslu čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základní svobod, jakož i právo žalobce na soukromý život podle stejného ustanovení. Ve věci Nylund proti Finsku (stížnost č. 27110/95) ESLP odmítl jako zjevně nepřijatelnou stížnost tvrzeného biologického otce, který se domáhal určení biologického otcovství k dítěti (počatému před uzavřením manželství a narozenému za trvání manželství), neboť neshledal nic svévolného na postupu státu, který v zájmu právní jistoty v rodinných vztazích stanoví obecný předpoklad, že za otce dítěte narozeného za trvání manželství se považuje manžel matky dítěte. Ve věci Söderbäck proti Švédsku (stížnost č. 24484/97, biologický otec neúspěšně bránil osvojení dítěte), ESLP neshledal zásah do práva na rodinný život chráněný čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základní svobod s odůvodněním, že za daných okolností a s ohledem na způsob, jakým vnitrostátní soudy posoudily nadřazený zájem dítěte, jakož i na omezené vztahy mezi stěžovatelem a M., je ESLP přesvědčen, že vnitrostátní rozhodnutí nepřekročilo prostor, jaký vnitrostátní soudy k

posouzení mají. Vzhledem k cílům, jimiž bylo vedeno rozhodnutí povolit adopci, nelze říci, že neblahé důsledky tohoto opatření na vztahy mezi stěžovatelem a dítětem byly nepřiměřené. Národní soud tak byl pro nalezení spravedlivé rovnováhy mezi protichůdnými zájmy lépe postaven než evropské soudce. Ve věci Anayo proti Německu (stížnost č. 20578/07) nebyl shledán zásah do práva na soukromý život stěžovatele, tvrzený v postupu německých soudů, které odepřely biologickému otci styk s dvojčaty, se kterými nikdy nežil a za jejichž právního otce se považoval manžel matky, neboť národní soudy dosáhly spravedlivé rovnováhy mezi protichůdnými zájmy nejen mezi rodiči a dítětem obecně, ale konkrétně mezi matkou, právním otcem, biologickým otcem, vlastními (biologickými) dětmi manželů a dětmi narozenými ze vztahu mezi matkou a stěžovatelem. V rozhodnutí Rožaňski proti Polsku (stížnost č. 55339/00) ESLP připustil, že v určitých situacích nemusí mít ani biologická realita přednost před právní domněnkou (jež odpovídá realitě sociální). Závěr, že „... nelze požadavek shody právního a biologického otcovství považovat za absolutní“, konstatoval v nálezu ze dne 8. 7. 2011, sp. zn. [Pl. ÚS 15/09](#) i Ústavní soud a právo dítěte znát své (biologické rodiče), na které poukazuje žalobce, je podle ustanovení čl. 7 odst. 1 Úmluvy kontextuálně omezeno (viz dikce „je-li to možné“), přičemž nesporným korektivem tohoto práva je právě zájem dítěte (srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 25. 1. 2012, sp. zn. [II. ÚS 359/09](#)).

Dovolací soud veden shora uvedenými úvahami dospěl k závěru, že rozsudek vyhlášený v řízení podle § 62 zák. o rod. ve znění účinném do 12. 3. 2012 nemusí zcela bezvýjimečně deklarovat soulad mezi biologickým a právním otcovstvím, ale jeho cílem je, za užití zásady nejlepšího zájmu dítěte plynoucí z ustanovení čl. 3 odst. 1 Úmluvy, dosáhnout spravedlivé rovnováhy mezi jednotlivými konkurujícími zájmy dotčených osob. Tomu ovšem předchází pečlivé zjištění a rozpoznání jednotlivých zájmů, které je možné jen ve spravedlivém soudním procesu. Aby nejlepší zájem dítěte mohl být jako nepodmíněně právo dítěte skutečně svobodně vykonáno, je třeba rovněž připustit, že právo znát své rodiče v sobě zahrnuje i právo tyto rodiče neznat.

Zbývá posouzení druhého právního závěru převzatého odvolacím soudem a sice, že souhlasné prohlášení otcovství k dítěti, při němž matka i prohlášený činitel muž věděli, že druhý uvedený nemůže být biologickým otcem dítěte, je absolutně neplatné pro obcházení ustanovení zákona o rodině upravujícím osvojení. Judikatura Nejvyššího soudu připustnost takovéto žaloby připouští (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2011, sp. zn. [30 Cdo 3956/2009](#)). Nad rámec závěrů v uvedeném usnesení vyjádřených, od nichž nemá dovolací soud důvod se odchýlit, je třeba uvést, že jakkoliv není v praxi vyloučeno, aby souhlasné prohlášení otcovství podle § 52 odst. 1 zák. o rod. učinil i muž, který není jeho biologickým otcem, slouží tento institut v první řadě k uvedení biologického otcovství do souladu se stavem právním. Koncepce ustanovení § 52 odst. 1 zák. o rod. totiž vychází z premisy, že toto prohlášení činí biologický otec, kterému současně nesvědčí první domněnka otcovství (ustanovení § 51 odst. 1 zák. o rod.), ani dosud nebylo určeno otcovství podle tzv. třetí domněnky otcovství (ustanovení § 54 odst. 1 zák. o rod.). K „uznání“ cizího (nebiologického) dítěte za vlastní pak slouží – jak správně uvedly soudy – institut osvojení (srov. hlavu čtvrtou, části druhé zákona o rodině). I souhlasné prohlášení otcovství je za užití § 104 zák. o rod. třeba poměřovat podle ustanovení § 37 odst. 1, věty před středníkem, § 38 a § 39 obč. zák. Ne každé souhlasné prohlášení rodičů, u něhož muž i matka dítěte věděli, že prohlášený činí muž, který nemůže být biologickým otcem, nezbytně nutně obchází zákon. Při posouzení, zda souhlasné prohlášení rodičů obchází zákon, je třeba vzít do úvahy, zda takové určení je jednoznačně v rozporu s nejlepším zájmem dítěte. Takto by bylo třeba hodnotit např. prohlášení muže, který si je vědom skutečnosti, že otcem být nemůže, o svém otcovství k cizinci, a to nezřídka i zletilému, který v matričních dokladech nemá zapsaného otce, popř. pouze fiktivního otce (státy bývalého Sovětského svazu). V těchto případech jde evidentně o neplatný právní úkon pro rozpor s § 39 obč. zák., obcházení zákona, neboť účelem je zajistit cizinci státní občanství České republiky (srov. též Milana Hrušáková a kolektiv Zákon o rodině, 4. vydání. Praha 2009, str. 256). Vliv může mít rovněž zjištění, zda v době učinění souhlasného prohlášení otcovství, biologický otec o dítě projevovat zájem, zda souhlasné prohlášení

rodičů sledovalo vyloučení biologického otce z výkonu jeho práva na rodinný život apod.

Protože se výše uvedenými závěry odvolací soud neřídil, nelze jeho rozsudek považovat za správný (§ 243b odst. 2 o. s. ř.). Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) jej proto zrušil, aniž ve věci nařídil jednání (§ 243a odst. 1 o. s. ř.). Protože důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu, platí i na rozhodnutí soudu prvního stupně, dovolací soud v uvedeném rozsahu zrušil i toto rozhodnutí a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení (243b odst. 2, 3 o. s. ř.).